

ข้อเขียน ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล เป็นปฏิกริยาโต้ตอบ หรือปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ซึ่งเกี่ยวข้องกับองค์ประกอบหลายประการ ในบทนี้ผู้วิจัยจะเสนอข้อเขียนทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อความเข้าใจพื้นฐานโดยเสนอในรายละเอียดตามลำดับ คือ ประวัติและบทบาทของศึกษานิเทศก์ หน้าที่ศึกษานิเทศก์กรมสามัญศึกษา พฤติกรรมมนุษย์ พฤติกรรมทางด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ศึกษานิเทศก์กับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ประวัติและบทบาทของศึกษานิเทศก์

การนิเทศการศึกษามีประวัติความเป็นมาอันยาวนานควบคู่มากับการจัดการศึกษาทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ จุดเริ่มแรกของการนิเทศการศึกษา เชื่อกันว่าเกิดขึ้นในประเทศสหรัฐอเมริกาประมาณปี ค.ศ. ๑๘๐๐^๑ สเปียร์ส^๒ (Spears) ได้แบ่งประวัติการนิเทศการศึกษาของสหรัฐอเมริกาออกเป็น ๔ สมัย คือ

สมัยแรก ค.ศ. ๑๗๐๐ - ๑๘๐๐ เป็นการนิเทศโดยคณะกรรมการโรงเรียนซึ่งประชาชนในท้องถิ่นเป็นผู้เลือกขึ้น เพื่อควบคุมตรวจตราโรงเรียนและการทำงานของครู แต่ไม่ได้ดูแลในเรื่องการเรียนการสอน

^๑Ross L. Neagley and N. Dean Evans, Handbook for Effective Supervision of Instruction, 2d ed. (N.J. : Prentice-Hall, 1970) p. 2.

^๒Harold Spears, Improving the Supervision of Instruction (New York : Prentice-Hall, 1953), p. 38.

สมัยที่ ๒ ค.ศ. ๑๘๐๐ - ๑๘๐๐ เป็นการนิเทศการศึกษา โดยผู้บริหารโรงเรียนมีการกำหนดตำแหน่งศึกษาธิการ (Superintendent) ขึ้น ส่วนวิธีการนิเทศก็ยังคงเป็นการตรวจตราควบคุมอยู่เหมือนเดิม

สมัยที่ ๓ เริ่มตั้งแต่ปี ค.ศ. ๑๘๑๐ - ๑๘๔๓ การนิเทศการศึกษาเป็นการแนะนำอย่างใกล้ชิด มุ่งในเรื่องการเรียนการสอนเป็นสำคัญ ศึกษาธิการไม่สามารถกระทำได้ จึงได้มีการแต่งตั้งครูใหญ่และศึกษาธิการขึ้นทำหน้าที่แทน

สมัยปัจจุบัน ตั้งแต่ปี ค.ศ. ๑๘๔๓ เป็นต้นมา การนิเทศมุ่งศึกษาปัญหาต่าง ๆ ในการเรียนการสอน เป็นงานที่เกี่ยวข้องกับการใช้เหตุผลและสถิติปัญหา ศึกษาธิการต้องร่วมมือ ผักผ่อนให้การอบรมด้วยวิธีการต่าง ๆ เพื่อปรับปรุงช่วยเหลือครูในการแก้ปัญหา

สำหรับในประเทศไทยนั้น ธีรวิฑู จิตต์ผิวงาม ได้สรุปว่า "การนิเทศการศึกษาเริ่มมีขึ้นเมื่อมีการจัดตั้งโรงเรียนขึ้นเป็นครั้งแรก และมีหน่วยงานที่ทำหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับการจัดการศึกษาคือ กรมศึกษาธิการ ในปี พ.ศ. ๒๔๓๐ แต่เป็นการนิเทศในรูปแบบตามความคิดสมัยเดิม การนิเทศการศึกษาในรูปแบบปัจจุบันได้เริ่มมีขึ้น ในปี พ.ศ. ๒๔๔๔"^๑

คำว่า "ศึกษาธิการ" เริ่มรู้จักแพร่หลายในประเทศไทย ประมาณปี พ.ศ. ๒๔๔๔ เมื่อกระทรวงศึกษาธิการประสงค์จะปรับปรุงการฝึกหัดครู ผู้เชี่ยวชาญคนหนึ่งขององค์การช่วยเหลือทางวิชาการของสหรัฐอเมริกา เห็นว่าควรให้ความช่วยเหลือทางวิชาการแก่โรงเรียนฝึกหัดครูเหล่านี้ด้วย กระทรวงศึกษาธิการจึงมอบเรื่องนี้ให้กรมวิสามัญศึกษา ซึ่งเป็นผู้รับผิดชอบงานฝึกหัดครูขณะนั้นดำเนินการ กรมวิสามัญศึกษาจึงตั้งผู้ที่มีความรู้ทางวิทยาศาสตร์และเหมาะสมเพื่องานนี้คนหนึ่ง ไปช่วยให้คำแนะนำวิชาวิทยาศาสตร์ ต่อมาก็ตั้งอีกคนหนึ่ง เป็นฝ่ายภาษาอังกฤษ มีหน้าที่ช่วยเหลือโรงเรียนทั่วไป กรมจึงคิดคำใหม่สำหรับผู้ที่จะออกไปช่วยเหลือด้านวิชาการแก่โรงเรียนว่า "ศึกษาธิการ" คำว่า "ศึกษาธิการ" จึงแพร่หลายนับตั้งแต่นั้นมา^๒

^๑ธีรวิฑู จิตต์ผิวงาม, "พัฒนาการนิเทศการศึกษาของประเทศไทย" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต แผนกวิชาบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๕), บทคัดย่อ

^๒กรมวิสามัญศึกษา, หน่วยศึกษาธิการ, งานนิเทศการศึกษา, หน้า ๑.

แต่ถ้าหากจะถือเอาว่า "ศึกษานิเทศก์ คือบุคคลใดก็ตามที่มีหน้าที่ในการทำงานร่วมกับผู้อื่น เพื่อเพิ่มพูนและปรับปรุงการเรียนการสอน"^๑ แล้ว ศึกษานิเทศก์ก็น่าจะมีขึ้นพร้อม ๆ กับการจัดการศึกษาแต่แรกเริ่ม

ในส่วนของหน่วยศึกษานิเทศก์กรมสามัญศึกษานั้น มีประวัติความเป็นมาดังปรากฏในประวัติกระทรวงศึกษาธิการ ดังนี้

เมื่อการศึกษาแผนใหม่ได้ขยายตัวออกไปยังส่วนภูมิภาค จังหวัดต่าง ๆ ได้จัดประชุมอบรมครู เพื่อให้เข้าใจแนวทางปรับปรุงโรงเรียน และขอให้กรมสามัญศึกษาส่งวิทยากรไปช่วยในการอบรม ซึ่งทางกรมก็ได้จัดส่งครูประจำการที่สอนในโรงเรียนปรับปรุงสมทบกับผู้ทรงคุณวุฒิไปช่วยเสมอ แต่การส่งครูประจำการไปช่วยนั้นย่อมไม่สะดวกหลายประการ กรมสามัญศึกษาจึงจัดให้มีเจ้าหน้าที่ส่วนกลางขึ้นคณะหนึ่ง สำหรับออกไปให้ความช่วยเหลือโรงเรียนต่าง ๆ หน่วยศึกษานิเทศก์จึงได้ก่อรูปขึ้นมา ได้มีการประชุมหัวหน้ากองในกรมสามัญศึกษา พิจารณาจัดตั้งหน่วยศึกษานิเทศก์ เมื่อวันที่ ๑ กรกฎาคม ๒๔๙๗ ที่ประชุมได้มอบให้ นายสาย ภาณุรัตน์ และ ดร. วิล ทิ ซอนเดอร์ เขียนโครงการพร้อมทั้งตัวบุคคลที่จะปฏิบัติงานในหน่วยเสนอกกระทรวงพิจารณา ผลที่สุดกระทรวงได้อนุมัติให้จัดตั้งหน่วยศึกษานิเทศก์กรมสามัญศึกษาขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๗ นั้นเอง^๒

ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๐๐ และ ๒๕๐๓ ได้มีการจัดตั้งหน่วยศึกษานิเทศก์ฝ่ายสามัญศึกษาประจำจังหวัดและหน่วยศึกษานิเทศก์ฝ่ายสามัญศึกษาประจำภาคขึ้นตามลำดับ หน่วยศึกษานิเทศก์ดังกล่าวนี้ต่อมาได้เปลี่ยนชื่อเป็น หน่วยศึกษานิเทศก์จังหวัดและหน่วยศึกษานิเทศก์เขต^๓

ในปี พ.ศ. ๒๕๑๔ ได้มีการยุบรวมกรมวิสามัญศึกษาเข้ากับกรมสามัญศึกษา หน่วยศึกษานิเทศก์กรมสามัญศึกษาจึงรวมเข้ากับหน่วยศึกษานิเทศก์กรมวิสามัญศึกษาเป็นหน่วยศึกษานิเทศก์กรมสามัญศึกษา ตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา

^๑Harold P. Adams, and Frank G. Dickey, Basic Principles of Supervision (New Delhi : Eursia Publishing House (Pvt.), 1966) p. 4.

^๒กระทรวงศึกษาธิการ, ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ ๒๔๓๔ - ๒๕๐๗ (พระนคร : กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๐๗), หน้า ๗๓๔ - ๗๓๕.

^๓กรมสามัญศึกษา, หน่วยศึกษานิเทศก์, "ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา พ.ศ. ๒๕๑๔" (กทม. : กรมสามัญศึกษา, [ม.ป.ป.]), หน้า ๔.

หน่วยศึกษานิเทศก์กรมสามัญศึกษา

หน่วยศึกษานิเทศก์กรมสามัญศึกษาประกอบด้วย

๑. ศึกษาานิเทศก์กรม
๒. ศึกษาานิเทศก์เขต
๓. ศึกษาานิเทศก์จังหวัด

ศึกษานิเทศก์กรม ประกอบด้วย

๑. ฝ่ายนิเทศก์การศึกษา ก่อนเกณฑ์บังคับและการศึกษาพิเศษ
๒. ฝ่ายนิเทศก์การสอนประถมศึกษา
๓. ฝ่ายนิเทศก์การสอนมัธยมศึกษา
๔. ฝ่ายนิเทศก์สอนการศึกษานอกโรงเรียน
๕. ฝ่ายนิเทศก์การบริหาร
๖. ฝ่ายวิจัยและบริการการศึกษา
๗. ฝ่ายแผนงานและประเมินผล

ศึกษานิเทศก์เขต ประกอบด้วย

๑. ฝ่ายนิเทศก์การสอน
๒. ฝ่ายนิเทศก์การบริหาร
๓. ฝ่ายวิจัยและบริการการศึกษา

ศึกษานิเทศก์จังหวัด ประกอบด้วย

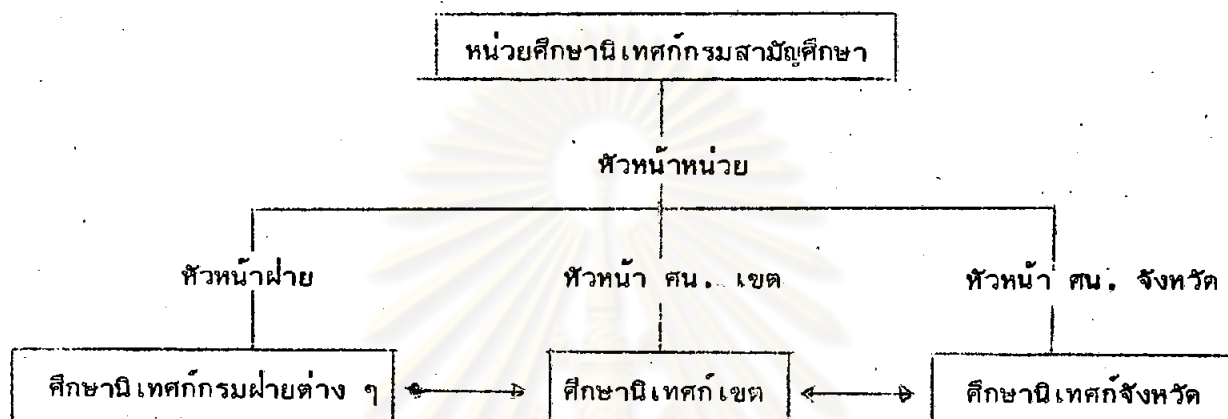
๑. ฝ่ายนิเทศก์การสอน
๒. ฝ่ายนิเทศก์การบริหาร
๓. ฝ่ายวิจัยและบริการการศึกษา*

การบริหารงาน

การบริหารงานของหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา เป็นไปในลักษณะประสานงานมากกว่าการสั่งการบังคับบัญชา หน่วยศึกษานิเทศก์ทั้งสามหน่วย คือ กรม เขต จังหวัด

ขึ้นตรงต่อหัวหน้าหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา สายการบริหารงานของหน่วยศึกษานิเทศก์
เขียนเป็นแผนภูมิได้ดังนี้

แผนภูมิที่ ๑ ผังการบริหารงานของศึกษานิเทศก์^๑

หน่วยศึกษานิเทศก์ทั้งสามหน่วย มีหน้าที่เหมือนกัน คงต่างกันเฉพาะในแง่ปริมาณแห่ง
ความรับผิดชอบเท่านั้น การติดต่อประสานงานโดยทั่วไปใช้หนังสือราชการ โดยหัวหน้าหน่วยเป็น
ผู้ลงนามในหนังสือ

ศึกษานิเทศก์กรมสามัญศึกษา แม้ว่าจะสังกัดในกรมสามัญศึกษา แต่ก็มีขอบข่ายงานที่
ปฏิบัติครอบคลุมไปถึงโรงเรียนหลายสังกัด เมื่อการปฏิบัติงานเป็นเช่นนี้ จึงมีบ่อยครั้งที่ศึกษา
นิเทศก์ประสบปัญหาอันเนื่องมาจากความไม่เข้าใจในเรื่องการนิเทศการศึกษาของครู-อาจารย์
ในโรงเรียนต่าง ๆ ดังนั้นศึกษานิเทศก์จึงจำเป็นต้องศึกษาและเข้าใจในลักษณะพฤติกรรมของ
มนุษย์ เพื่อเป็นพื้นฐานในการสร้างสัมพันธภาพและการปฏิบัติงานนิเทศการศึกษาในโอกาสต่อไป
พฤติกรรมมนุษย์

โดยหลักเบื้องต้นทางจิตวิทยาที่ว่า "การเคลื่อนไหวของอินทรีย์ทุกอย่างที่ปรากฏออก
มาเป็นพฤติกรรมต้องมีมูลเจตนาหรือแรงจูงใจ"^๒ ดังนั้นพฤติกรรมมนุษย์จึงเป็นผลมาจากการ

^๑กรมสามัญศึกษา, หน่วยศึกษานิเทศก์, งานนิเทศการศึกษา, หน้า ๖๕ - ๖๖.

^๒อุทัย ศิริญาติ, ศิลปศาสตร์ของนักบริหาร (กทม. : สำนักพิมพ์โอเคียนสโตร์,
๒๕๒๐), หน้า ๒๗๒.

กระทำที่ตอบสนองต่อสิ่งเร้า เมื่อมีสิ่งเร้าหรือสิ่งกระตุ้นมาเร้าต่ออินทรีย์เมื่อใด ก็จะมีการตอบสนองด้วยอาการกระทำหรือกิริยาอาการที่แสดงออกทางร่างกาย กล้ามเนื้อ สมอง อารมณ์ ความคิด และความรู้สึก นักจิตวิทยาได้แบ่งพฤติกรรมออกเป็น ๒ อย่างคือ

๑. พฤติกรรมเปิดเผย (Overt Behavior) เป็นพฤติกรรมหรือการกระทำที่สามารถสังเกตเห็นได้ ได้แก่การแสดงท่าทางต่าง ๆ การพูด ตลอดจนการใช้สัญลักษณ์ต่าง ๆ

๒. พฤติกรรมปกปิด (Covert Behavior) เป็นพฤติกรรมหรือการกระทำที่ไม่สามารถสังเกตเห็นได้ ได้แก่ความคิด ความรู้สึก อารมณ์ และทัศนคติ^๑

พทยา สายหู เรียกพฤติกรรมทั้งสองว่า พฤติกรรมภายนอกและพฤติกรรมภายใน และสรุปว่า "ลักษณะอาการของการกระทำที่ปรากฏให้รู้เห็นสังเกตได้นั้น เป็นผลเนื่องจากพฤติกรรมภายในของระบบประสาทและต่อมแกลนด์กล้ามเนื้อ ซึ่งมองเห็นไม่ได้จากภายนอก แต่พฤติกรรมภายในนี้ ทำให้ปรากฏมีพฤติกรรมภายนอกได้"^๒

ในการศึกษาเรื่องพฤติกรรมนี้ มีทฤษฎีที่เกี่ยวข้องซึ่งอธิบายเหตุแห่งพฤติกรรมไว้หลายทฤษฎี ที่สำคัญ คือ

ทฤษฎีความต้องการจำเป็น (Need Psychology) กล่าวว่า "พฤติกรรมทั้งหลายทั้งหมดเกิดจากความต้องการจำเป็น (Need) ของมนุษย์เป็นแรงผลักดัน"^๓ ความต้องการอันเป็น "แรงขับ" ภายในนี้ นักจิตวิทยาได้แบ่งไว้เป็น ๒ ระดับ คือ

๑. ความต้องการระดับต้นหรือความต้องการทางกาย ความต้องการนี้มีรากฐานมาจากทางสรีระ เช่น ความหิว ความกระหาย และความต้องการทางเพศ เป็นต้น

^๑ ธรรมรส โชติภุชสร, มนุษย์สัมพันธ์ (กทม. : โรงพิมพ์พิมพ์เลข, ๒๕๑๔), หน้า ๓๘๓ - ๓๘๕.

^๒ พทยา สายหู, "ปัญหาการศึกษาพฤติกรรมในสังคมมนุษย์", เอกสารการสัมมนา เรื่องการวิจัยเชิงคุณภาพในสังคมศาสตร์และการศึกษา ๑ - ๒ ตุลาคม ๒๕๒๑ "แนวทางการวิจัยเชิงคุณภาพ" (กทม. : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๒๒), หน้า ๓๗.

^๓ เดโซ สวานานนท์, จิตวิทยาสังคม (กทม. : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๑๔), หน้า ๔๒.

เมอร์เรย์ (Murray) มีความเห็นว่า ความต้องการทางร่างกายของคนเรานั้น ประกอบด้วย

- ก) ความต้องการก๊าซออกซิเจน น้ำ อาหาร และความรู้สึกอิ่มอกอิ่มใจ ความรู้สึกนี้หมายรวมถึงความชื่นชอบในรสและกลิ่นด้วย
- ข) ความต้องการทางเพศ หมายรวมถึงการกระตุ้นในทางเพศ และการหลั่งของน้ำนมในกรณีที่ทารกดูดนมมารดาด้วย
- ค) ความต้องการขับถ่ายของเสีย หมายถึงก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ ปัสสาวะ และอุจจาระ
- ง) ความต้องการหลีกเลี่ยงจากอันตราย ความต้องการนี้หมายรวมถึง การหลีกเลี่ยงสิ่งที่ชวนให้เกิดโทสะและน่ารังเกียจ และการหลีกเลี่ยงความเจ็บปวด ความร้อนหนาว ด้วย
- จ) ความต้องการพักผ่อน^๑

๒. ความต้องการระดับที่สอง ได้แก่ความต้องการทางใจและสังคม เช่น ความต้องการความรัก ความยกย่องนับถือ เป็นต้น ความต้องการในขั้นนี้เป็นความต้องการที่เกิดจากการเรียนรู้ ไม่ใช่ความต้องการที่เกิดขึ้นเองเหมือนความต้องการในระดับต้น ซาเวจจ์ (Savage) ได้รวบรวมความต้องการในระดับนี้ไว้ทั้งหมด ๔ ประการ คือ ความต้องการความรักใคร่ผูกพัน ความต้องการที่จะเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ความต้องการความสำเร็จ ความต้องการเป็นที่ยอมรับ ความต้องการอิสระ ความต้องการมีอิทธิพลเหนือคนอื่นในบางโอกาส ความต้องการที่จะสัมพันธ์กับคนอื่น ความต้องการด้านสุนทรีย์ภาพ และความต้องการอยากรู้ อยากเห็น"^๒ ความต้องการดังกล่าวข้างต้น โทมัส (Thomas) ได้สรุปรวมไว้เพียง

^๑William W. Savage, Interpersonal and Group Relations in Educational Administration (Illinois : Scott, Foreman and Company, 1968), p. 32.

^๒Ibid, pp. 33 - 34

๔ ประการ คือ "ความต้องการความปลอดภัย ความต้องการการตอบสนอง ความต้องการประสบการณ์ใหม่ และความต้องการความยกย่องนับถือจากผู้อื่น"^๑

มาสโลว์ (Maslow) ได้เรียงลำดับชั้นของความต้องการไว้ ๕ ลำดับคือ

๑. ความต้องการทางสรีรวิทยา (Physiological Needs) เป็นความต้องการพื้นฐานที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต ได้แก่ อาหาร น้ำ อากาศ และที่อยู่อาศัย เป็นต้น
 ๒. ความต้องการความมั่นคงปลอดภัย (Safety Needs) เป็นความต้องการความปลอดภัยในชีวิตทรัพย์สินและหลักประกันในการทำงาน
 ๓. ความต้องการทางสังคม (Social Needs) เป็นความต้องการการเป็นส่วนหนึ่งของสังคมของหมู่คณะ
 ๔. ความต้องการความยกย่องนับถือจากสังคม (Ego Needs) เป็นความต้องการสถานะทางสังคม ซึ่งรวมถึงเกียรติประวัติ ศักดิ์ศรี ความเคารวะในตนเอง ฯลฯ
- มาสโลว์ (Maslow) เชื่อว่าความต้องการในชั้นนี้เป็นความต้องการที่เกิดขึ้นได้เรื่อย ๆ ไม่มีที่สิ้นสุด
๕. ความต้องการได้รับความสำเร็จความสมหวังตามใจนึกคิด (Self - Actualization) ความต้องการนี้จัดเป็นความต้องการลำดับสูงสุด หมายถึงความต้องการที่จะรู้สึกว่าคุณประสบความสำเร็จในกิจการงานและสิ่งที่ปรารถนา^๒

มาสโลว์ (Maslow) เชื่อว่า ความต้องการของมนุษย์จะเป็นไปตามลำดับชั้น กล่าวคือเมื่อมนุษย์ได้รับสนองความต้องการในชั้นต้นจนเพียงพอแล้วจึงจะเกิดความต้องการในลำดับสูงขึ้นไป

อัลเดอร์เฟอร์ (Alderfer) ได้ปรับปรุงและจัดเรียงลำดับความต้องการดังกล่าวเสียใหม่ มีการเปลี่ยนแปลงในบางส่วน คงเหลือความต้องการอยู่เพียง ๓ ลำดับ คือ

^๑W.I. Thomas, The Unadjusted Girl (Boston : Little & Brown, 1923), p. 129.

^๒A.W. Maslow, Toward a Psychology of Being (Princeton, N.J. : Van - Nostraud, 1962), p. 64.

๑. ความต้องการที่จะมีชีวิตอยู่ ความต้องการระดับนี้เป็นกรรวมเอาความต้องการพื้นฐานทางร่างกายกับความต้องการความปลอดภัยไว้ในระดับเดียวกัน

๒. ความต้องการมีความสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ ความต้องการในระดับนี้เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ของคนและสังคมซึ่งเป็นสิ่งแวดล้อมของเขา รวมทั้งความต้องการเป็นที่ยอมรับ และมีความหมายต่อสังคมและบุคคลด้วย

๓. ความต้องการเจริญงอกงาม เป็นความต้องการชั้นสูงสุด ความต้องการเกียรติยศชื่อเสียง ความสำเร็จ ความสมหวังในชีวิต รวมอยู่ในความต้องการในระดับนี้

ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ (Psychoanalytic) ตามนัยแห่งทฤษฎีนี้ "พฤติกรรมของร่างกายเกือบทั้งหมดเกิดจากแรงกระตุ้นภายในเป็นเบื้องต้น"^๒ แรงกระตุ้นหรือแรงขับเคลื่อนกล่าวนี้ ฟรอยด์ (Freud) เชื่อว่าได้แก่แรงขับทางเพศ และความก้าวร้าว^๓ พฤติกรรมทั้งหมดเกิดเนื่องมาจากระบบ ๓ ระบบ คือ อิด (Id) อีโก้ (Ego) และซูเปอร์อีโก้ (Superego) พฤติกรรมส่วนใหญ่หรือเกือบทั้งหมดเกิดเนื่องมาจากผลของการกระทำร่วมกันของระบบทั้งสาม มีพฤติกรรมเพียงส่วนน้อยเท่านั้นที่เกิดจากระบบใดระบบหนึ่งในสามระบบดังกล่าว

^๑C.P. Alderfer, "A New Theory of Human Needs". Organizational Behavior and Human Performance, 4 (1969) : 142 - 175. Quoted in Richard M. Steers and Lyman W. Porter, Motivation and Work Behavior, 2d ed. (N.Y. : McGraw-Hill Book Company, 1979), p. 33.

^๒ เดโซ สวานานนท์, จิตวิทยาสังคม, หน้า ๙๗.

^๓Ronald Forgas and Bernard Shulman, Personality : A Cognitive View, (N.J. : Prentice - Hall, 1979), p. 25.

เกี่ยวกับระบบทั้ง ๓ นี้ ฟรอยด์ (Freud) อธิบายว่า

อิด (Id) คือ ส่วนทางใจทั้งหมดซึ่งได้รับสืบทอดมาตั้งแต่เกิด รวมทั้งสัญชาติญาณ (Instinct) ด้วย อิด เป็นแหล่งที่อยู่ของพลังงานจิต (Psychic energy) เมื่อเกิดความเครียดหรือภาวะไม่สมดุล คือ มีความต้องการ อิดจะทำหน้าที่ปรับความสมดุล คือทำให้เกิดความพึงพอใจโดยวิธีการ ๒ อย่างคือ ปฏิกริยาสะท้อน (Reflex action) และกระบวนการขั้นปฐม (Primary Process) , เพื่อสนองความต้องการตามหลักแห่งความสำราญใจ (Pleasure Principle) ดังนั้น มนุษย์โดยทั่วไปจึงมีลักษณะที่จะพยายามกระทำทุกสิ่งทุกอย่าง เพื่อให้ได้มาซึ่งความพอใจของตนโดยไม่คำนึงถึงสิ่งอื่นใด "สภาพของอิดจึงเป็นสภาพจิตใต้สำนึกที่พร้อมจะแสดงออกเพื่อความพึงพอใจส่วนตนเท่านั้น"^๑

อีโก้ (Ego) เป็นระบบที่อาศัยพลังงานจากอิด "เป็นส่วนสำคัญของบุคคลิกภาพ เพราะเป็นส่วนควบคุมการแสดงออก การคัดเลือกสิ่งแวดล้อมที่จะตอบสนองและตัดสินใจว่า การกระทำใดจะก่อให้เกิดความพึงพอใจ"^๒ อีโก้จะสนองตอบเพื่อลดความเครียดตามหลักความเป็นจริง (Reality Principle) โดยวิธีการที่เรียกว่า กระบวนการขั้นทุติย (Secondary Process) "บทบาทที่สำคัญของอีโก้ก็คือการเชื่อมประสานระหว่างสันดานพื้นฐานที่จะสนองตอบไปตามสัญชาติญาณ กับเงื่อนไขต่าง ๆ ที่มีอยู่ในสิ่งแวดล้อมนั้น"^๓

^๑Sigmund Freud, An Outline of Psychoanalysis, Translated by J. Strachey (New York : W.W. Norton and Company, 1949), p. 14.

^๒ วุฒิชัย จำรงค์, แนวความคิดเรื่อง พฤติกรรมองค์การโปรแกรมการศึกษา พฤติกรรมในธุรกิจ (กทม. : บำรุงสาส์น, ๒๕๒๐), หน้า ๑๔๐.

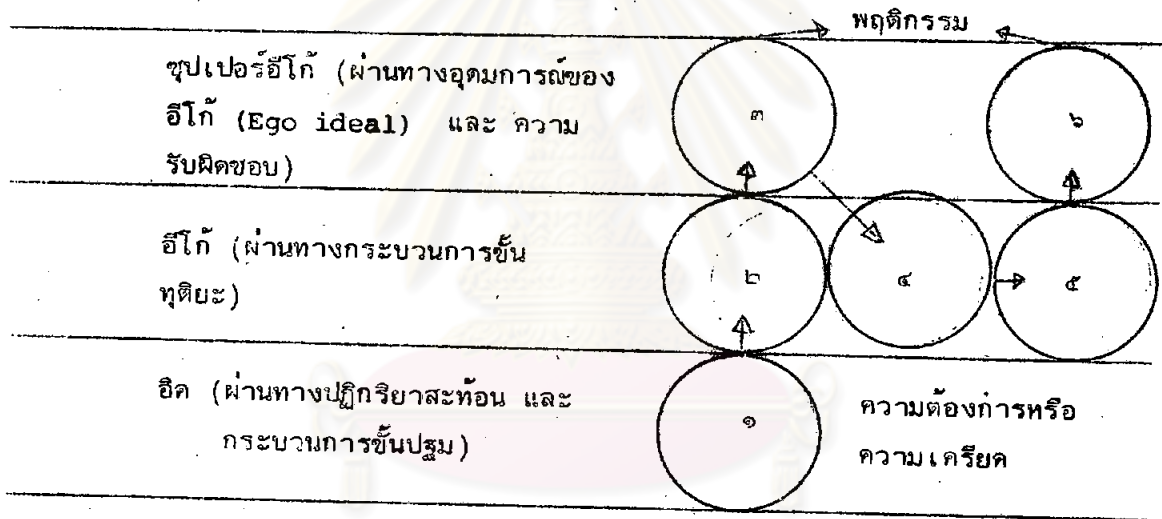
^๓Calvin S. Hall and Gardner Lindzey, Theories of Personality (N.Y. : John Wiley & Sons, 1957), p. 35.

^๔ เตโช สวานานนท์, จิตวิทยาสังคม, หน้า ๑๖๕.

ซูเปอร์อีโก้ (Superego) "เป็นส่วนคุณธรรมของบุคคลิกภาพมนุษย์"^๑ เป็นระบบที่คอยควบคุมการกระทำของอีโก้ และส่งเสริมสนับสนุนให้อีโก้ เปลี่ยนทิศทางของพฤติกรรมไปในทางที่สังคมยอมรับ เดโช สวานานนท์ สรุปว่า "ซูเปอร์อีโก้ มีหน้าที่หลัก ๓ ประการคือ กวดการกระตุ้นของอีโก้ โดยเฉพาะที่เป็นการกระตุ้นในทางเพศและความก้าวร้าวดูต้น เอาไว้หนึ่งสนับสนุนให้อีโก้เปลี่ยนเป้าหมายจากความเป็นจริงมาเป็นคุณธรรมและอุดมการณ์หนึ่ง และต่อสู้เพื่อความสมบูรณ์อีกหนึ่ง"^๒

การทำงานของระบบทั้งสาม อธิบายโดยสรุปได้ดังแผนภูมิต่างข้างล่างนี้

แผนภูมิที่ ๒ ปฏิสัมพันธ์ของอีโก้ อีโก้ และซูเปอร์อีโก้"

๑. ปฏิกริยาสะท้อนและกระบวนการขึ้นปฐุมจะพยายามลดความเครียด กระบวนการขึ้นปฐุมจะสร้างจินตนาการ ซึ่งจะไม่ทำให้เกิดความพึงพอใจที่ถาวรแท้จริง บุคคลจึงหันไปหาอีโก้ เพื่อหาทางแก้ที่แท้จริง

^๑O. Jeff Harris, Jr., Managing People At Work Concepts and Cases Interpersonal Behavior (N.Y. : John Wiley & Sons, 1976), p. 19.

^๒ เดโช สวานานนท์, จิตวิทยาสังคม, หน้า ๑๖๖.

^๓Harris, Jr., Managing People At Work : Concepts and Cases in Interpersonal Behavior, p. 20.

๒. ทางเลือกจริงจะได้รับการพิจารณาในฐานะสื่อที่จะทำให้เกิดความพึงพอใจ
- ทางเลือกที่เป็นประโยชน์จะได้รับการคัดเลือกแล้วส่งให้ซูเปอร์อีโก้พิจารณา
๓. ซูเปอร์อีโก้จะรับหรือไม่ยอมรับ ถ้ายอมรับ การกระทำและเกิดขึ้น
๔. ถ้าไม่ยอมรับซูเปอร์อีโก้ก็จะพยายามชักจูงให้อีโก้พิจารณาและ เสนอแผนการ
ขึ้นมาใหม่
๕. ทางเลือกใหม่จะได้รับการพิจารณา
๖. ถ้าซูเปอร์อีโก้ยอมรับ ก็จะทำให้เกิดการกระทำขึ้น หากไม่ยอมรับก็จะทบทวนไป
ทางอีโก้เพื่อให้หาทางเลือกใหม่

ทฤษฎีการเสริมแรง (Reinforcement Theory) ทฤษฎีนี้มีความเชื่ออยู่

๓ ประการคือ

๑. พฤติกรรม เรียนรู้ได้ด้วยความสัมพันธ์ของการตอบสนองต่อรางวัล
๒. มนุษย์โดยพื้นฐานแล้วชอบสนุกสนานและมีความสุข พยายามแสวงหาสิ่งที่
พึงพอใจและหลีกเลี่ยงความเจ็บปวด
๓. พฤติกรรมถูกกำหนดโดยสิ่งแวดล้อม^๑

โครงสร้างการเรียนรู้ของทฤษฎีนี้ ประกอบด้วย การตอบสนองและแรงขับกระบวน
การสำคัญในการเรียนรู้คือ การเข้าและการเสริมแรง^๒ ในเรื่องพฤติกรรมตอบสนองต่อสิ่งเร้า
นั้นอธิบายว่า "พฤติกรรมของมนุษย์ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขในอดีต ถ้าการกระทำในอดีตมีผลในทางบวก
บุคคลก็มีแนวโน้มที่จะกระทำซ้ำอีก แต่ถ้าหากการกระทำในอดีตมีผลในทางลบแล้ว บุคคลก็มีแนวโน้ม
ที่จะหลีกเลี่ยงพฤติกรรมนั้น"

แรงขับเบื้องต้นเกิดขึ้นจากความต้องการพื้นฐานทางสรีระ เช่น ความหิว ความ
กระหาย และความต้องการทางเพศ แรงขับนี้จะถูกลดหรือถูกทำให้สมดุล โดยพฤติกรรมที่เป็น
เครื่องมือ (Instrumental Behavior) กล่าวอีกนัยหนึ่งว่า พฤติกรรมตอบสนอง เพื่อ
ลดความเครียดจากแรงขับ เกิดขึ้นโดยสิ่งเร้าโดยวิธีลองผิดลองถูก พฤติกรรมใดที่ตอบสนอง
แล้วเกิดความพึงพอใจ ก็จะกลายเป็นตัวเสริมแรงในโอกาสต่อไป

^๑Forgus and Shulman, Personality : A Cognitive View, p. 41.

^๒Ibid . p. 9

^๓Steers and Porter, Motivation and Work Behavior, p. 11.

พฤติกรรมทางด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล

การกล่าวว่ามนุษย์เป็นสัตว์เหมือนสัตว์อื่น ๆ เท่ากับเป็นการปฏิเสธว่ามนุษย์ไม่แตกต่างแตกต่างไปจากสัตว์ทั้งหลาย ความจริงแล้วสัตว์ชนิดหนึ่งย่อมแตกต่างกว่าสัตว์ชนิดอื่น ๆ มากบ้างน้อยบ้าง ดังนั้นการกล่าวว่ามนุษย์ก็เป็นสัตว์อย่างหนึ่งเท่านั้น จึงยิ่งดูเป็นการไม่ถูกต้อง ทั้งนี้เพราะมนุษย์ไม่เหมือนสัตว์อื่น ๆ ในลักษณะสำคัญหลายประการ เราควรตระหนักถึงลักษณะสำคัญอัน เป็นเอกลักษณ์ของมนุษย์ซึ่งสัตว์อื่นไม่มี^๑

ลักษณะอัน เป็นเอกลักษณ์ของมนุษย์ เช่น ความสามารถในการปรับตัวได้ดีเป็นพิเศษ การอยู่ร่วมกันเป็นสังคมจนเกิดมีวัฒนธรรมขึ้น เป็นต้น การที่มนุษย์อยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างเป็นสุข เป็นเวลาอันยาวนานจนเกิดมีวัฒนธรรมประจำหมู่ประจำเหล่าขึ้นนั้น เป็นผลสืบเนื่องมาจากพฤติกรรมที่แสดงออกของสมาชิกในสังคมเป็นที่พึงปรารถนา ไม่มีพฤติกรรมที่ก้าวร้าวหรือพฤติกรรมที่ทำให้เกิดความขัดแย้งอย่างรุนแรง จนถึงกับทำให้เกิดความแตกแยกขึ้นในสังคม กิรยาอาการหรือพฤติกรรมที่แสดงออกต่อกันและกัน เรียกว่า พฤติกรรมทางด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล

โสภา ชูพิกุลชัย และ อรทัย ชื่นมนุษย์ อธิบายว่า "พฤติกรรมที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ จะเกิดขึ้นโดยอาศัยการกระตุ้นของความต้องการต่าง ๆ ของผู้ที่มีส่วนสัมพันธ์กับเขา และความสัมพันธ์แต่ละอย่างต่างพยายามที่จะบรรลุความมุ่งหมายในการแสดงพฤติกรรมที่แน่นอนมั่นคง ในขณะที่การกระทำในแต่ละเรื่องมีแนวโน้มที่จะนำไปสู่ความสำเร็จตามวัตถุประสงค์"^๒ นั่นคือ พฤติกรรมทุกพฤติกรรมของมนุษย์เกิดขึ้นอย่างมีสาเหตุคือ เพื่อสนองตอบต่อความต้องการของแต่ละคน ความต้องการที่สำคัญ คือ "ความต้องการทางกายหรือทางสรีระ มีผลต่อพฤติกรรมของมนุษย์มาก เพราะ เป็นความต้องการที่เกี่ยวข้องกับความอยู่รอดของชีวิต และการดำรงไว้ซึ่งเผ่าพันธุ์"^๓ แต่เชื่อว่าเมื่อมนุษย์ได้รับการตอบสนองความต้องการทางสรีระ

^๑ เกอร์ฮาร์ด เลนส์กี, มนุษย์กับสังคม, แปลโดย บุทธ ศักดิ์เดชยนต์ (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๑๒), หน้า ๖.

^๒ โสภา ชูพิกุลชัย และ อรทัย ชื่นมนุษย์, จิตวิทยาสังคม (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๑๔), หน้า ๑๑.

^๓ Savage, Interpersonal and Group Relations in Education,

จนเพียงพอแล้ว เขาจะพอแค่นั้น มนุษย์ยังคงมีความต้องการใหม่ ๆ เพิ่มขึ้นอีกอย่างไม่มีที่สิ้นสุด แมคเกรเกอร์ (McGregor) กล่าวว่า "มนุษย์เป็นสัตว์ที่มีความต้องการ ในขณะที่เขาได้รับการตอบสนองในสิ่งหนึ่งสิ่งใดเรียบร้อยแล้ว ก็จะมีตัวกระตุ้นอื่น ซึ่งทำให้เกิดความต้องการขึ้นอีก สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้จะไม่มียุติสิ้นสุด แต่จะมีขึ้นตั้งแต่วันเกิดจนถึงวันตาย"^๑ จะเห็นว่า ความต้องการอันไม่มีที่สิ้นสุดของมนุษย์นี้เอง ได้ก่อให้เกิดพฤติกรรมต่าง ๆ ซึ่งจะศึกษาได้อย่างไม่มีวันหมดในสังคมมนุษย์

ฉลอง ภริมย์รัตน์ กล่าวถึงเรื่องนี้ว่า

จะเห็นว่าคนเรานั้นล้วนแต่่วนวายในสังคม ก็เพื่อที่จะลดความต้องการของตน โดยวิธีเสาะหาสิ่งที่ต้องการมาใส่ตัวด้วยกันทั้งนั้น และนี่เองเป็นพื้นฐานของสัมพันธ์กิริยา (interaction) ระหว่างบุคคลในสังคม ทำให้เกิดระบบสังคมขึ้น โดยความต้องการนั้น ๆ ได้ถูกขัด เกลา ประงแต่จากสิ่งแวดล้อมของสังคมและวัฒนธรรม ทำให้ดูแตกต่างไปจากความต้องการพื้นฐานของสัตว์^๒

กระบวนการของพฤติกรรมด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล เป็นกระบวนการ ๒ ทาง กล่าวคือ บุคคล ๒ คนต่างก็แสดงพฤติกรรมและรับรู้อีกฝ่ายหนึ่งไปในขณะเดียวกัน และถึงแม้ว่า "ส่วนใหญ่แล้วบุคคลต่างก็ได้รับการอบรมมาจากสังคม ต่างก็รู้ที่รู้ชั่ว ควรและไม่ควรอย่างไร แต่เมื่อถึงบทบาทการแสดงออก ส่วนใหญ่ก็ขาดความยั้งคิดมักปล่อยบทบาทที่ไม่สำนึกออกมาจนได้"^๓ การแสดงออกของคนเราต่อสายตาสาวอื่นนั้นส่วนมากเป็นลักษณะประจำตัว เป็นพฤติกรรมที่แสดงออกมาโดยอัตโนมัติ

พฤติกรรมที่แสดงออก เป็นการปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลนั้นอาจจะเป็นกิริยาอาการภายนอก เช่น การเคลื่อนไหว การพยักหน้า การมองด้วยสายตา หรืออาจเป็นพฤติกรรมภายใน เช่น

^๑McGregor, "Theory X and Theory Y" in Organization Theory, ed: D.S. Pugh (London : Penguin Books, 1975), p. 37.

^๒ฉลอง ภริมย์รัตน์, จิตวิทยาสังคม, (กทม. : ประจักษ์การพิมพ์, ๒๕๒๑), หน้า ๖๖.

^๓เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๗.

ความคิด ความรู้สึก ซึ่งจะแสดงออกได้โดยผ่านพฤติกรรมภายนอก ความคิด ความรู้สึกนี้ อาจสังเกตและรับรู้ได้จากน้ำเสียง สีหน้า หรือสายตา สุมิตร คุณานุกร กล่าวว่ "ตาเป็นส่วน ของร่างกายที่สื่อสารได้มากและแยบยลที่สุด จนกล่าวได้ว่าตาเป็นหน้าต่างแห่งอารมณ์"^๑

โสภา ชูติกุลชัย และ อรทัย ชื่นมนุษย์ สรุปว่า

เหตุการณ์ของการกระทำพฤติกรรม ที่แสดงความสัมพันธ์กันในระหว่างมนุษย์เป็นการ กระทำที่เกี่ยวเนื่องกัน เพราะสะท้อนให้เห็นถึงอิทธิพลซึ่งเกี่ยวข้องสัมพันธ์ของ ความ ต้องการในแต่ละบุคคล และของจุดมุ่งหมาย โดยขึ้นอยู่กับ อารมณ์ ความคิด การรับรู้ ความจำ ของบุคคลนั้น ๆ^๒

พฤติกรรมของบุคคลที่แสดงต่อคนอื่นนั้น ขึ้นอยู่กับการตั้งใจอันเนื่องมาจากความต้องการ ของมนุษย์และการรับรู้บุคคลอื่นเป็นสำคัญ "การกระทำหรือการแสดงออกของแต่ละคนจะอ้างอิง ถึงบุคคลอื่น การกระทำของแต่ละคนที่แสดงออกในแต่ละขณะ จะเป็นทั้งผลและเหตุของบุคคลอื่น"^๓ นั่นคือ การที่บุคคลแสดงพฤติกรรมอะไรออกไปอย่างไรนั้น มีเหตุมาจากการรับรู้บุคคลอื่น และ พฤติกรรมที่แสดงออกไปนั้นก็ เป็นไปเพื่อสนองความต้องการของตนเองด้วย

การรับรู้ (Perception) การรับรู้เป็นกระบวนการระหว่างสิ่งเร้ากับการ ตอบสนองกล่าวคือ บุคคลมีอวัยวะสัมผัส เมื่อสัมผัสกับสิ่งเร้าเข้าก็จะเกิด "การรับรู้" หลังจากนั้น ก็จะเกิดปฏิกิริยาตอบสนอง ซึ่งเป็นพฤติกรรมที่บุคคลแสดงออก การรับรู้เป็นองค์ประกอบสำคัญ ที่จะเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมที่บุคคลตอบสนองต่อสิ่งเร้า (พฤติกรรมของอีกฝ่ายหนึ่ง) หากการ รับรู้บุคคลที่เกี่ยวข้องเป็นไปในลักษณะบวก ผู้รับรู้มีความพึงพอใจ พฤติกรรมที่ตอบสนองก็ย่อมเป็น ไปในทางที่ดี ตรงข้าม หากการรับรู้ เป็นไปในลักษณะที่เป็นลบ พฤติกรรมที่แสดงตอบโต้ออกมา ย่อมเป็นไปในทางลบด้วย

^๑สุมิตร คุณานุกร, ภาษาท่าทาง (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สถานสงเคราะห์ หึงปากเกร็ด, ๒๕๑๔), หน้า ๒๑๔.

^๒โสภา ชูติกุลชัย และ อรทัย ชื่นมนุษย์, จิตวิทยาสังคม, หน้า ๑๑ - ๑๒.

^๓เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐.

ดาวเนย์ (Downey) ให้ความเห็นในเรื่องนี้ว่า

พฤติกรรมและปฏิสัมพันธ์ของคนเราที่มีต่อบุคคลอื่น ถูกกำหนดโดยการตัดสินใจและประเมินบุคคลนั้น ๆ... การตัดสินใจและประเมินบุคคลเกี่ยวข้องกับกระบวนการรับรู้ เรารับรู้ลักษณะของบุคคล แล้วจึงตีความเกี่ยวกับตัวเขา แต่การรับรู้บุคคลนั้น ปกติจะขึ้นอยู่กับวัตถุประสงคฺ์ และสถานการณ์ เช่น สิ่งแวดล้อม การเปรียบเทียบ ลักษณะของจิตใจ และอื่น ๆ และขึ้นอยู่กับบุคคลสภาพและอารมณ์ของผู้รับรู้ด้วย การรับรู้ของคนอื่นก็มีลักษณะเช่นนี้เหมือนกัน^๑

จำเนียร ช่วงโชติ และคนอื่น ๆ สรุปว่า "คุณสมบัติภายในของผู้รับรู้ ซึ่งก่อให้เกิดอิทธิพลต่อการรับรู้และมีผลทำให้การรับรู้ของคนเรามีลักษณะแตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัด ที่สำคัญได้แก่ ความต้องการหรือแรงขับ บุคคลสภาพ และการปรับตัวส่วนบุคคล"^๒ ส่วนในเรื่ององค์ประกอบภายนอกนั้น อธิบายว่า "ได้แก่ความยึดมั่น ความเชื่อถือ คำบอกเล่า คำแนะนำ คำสอนที่ได้รับต่อ ๆ กันมา"^๓ อรทัย ชื่นมณูชัย สรุปว่า "ภาษาที่ใช้ในสังคมหนึ่ง ๆ แรงจูงใจและความต้องการในสิ่งนั้น ทศนคติ ประสบการณ์เดิม และบุคคลสภาพของผู้รับรู้อิทธิพลอย่างมากต่อการรับรู้"^๔

กล่าวโดยสรุป สิ่งที่มีอิทธิพลต่อการรับรู้มีทั้งองค์ประกอบที่อยู่ภายในตัวผู้รับรู้ และองค์ประกอบที่อยู่ภายนอก ซึ่งพอสรุปรวมได้ ๗ ประการคือ

๑. ประสบการณ์เดิมของผู้รับรู้
๒. ความต้องการทั้งทางกายและทางสังคม
๓. อิทธิพลของสังคม หมายถึงถึง ความเป็นอยู่ ขนบธรรมเนียมประเพณี

ที่แตกต่างกัน

^๑Downey, Interpersonal Judgements in Education, p. 73.

^๒จำเนียร ช่วงโชติ และคนอื่น ๆ, จิตวิทยาการรับรู้และเรียนรู้ (กทม. : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๑๔) หน้า ๑๔๖.

^๓เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖๗.

^๔อรทัย ชื่นมณูชัย, จิตวิทยาสังคมขั้นสูง, หน้า ๔๔ - ๔๘.

๔. ความตั้งใจของผู้รับรู้
๕. ลักษณะเด่นหรือคุณค่าของสิ่งเร้า
๖. ทัศนคติของผู้รับรู้
๗. ภาษา หมายรวมถึงภาษาท่าทางด้วย^๑

ทัศนคติ (Attitude) ทัศนคติ คือ "สถานะความพร้อมของจิตใจหรือประสาทในการตอบโต้ต่อสิ่งหนึ่ง หรือ เรื่องใด เรื่องหนึ่งและสถานะความพร้อมดังกล่าว จะต้องเป็นไปอย่างถาวรพอสมควร^๒

ธรรมรส ไชติกุญชร กล่าวว่า ทัศนคติ คือ "แนวโน้มหรือความรู้สึก หรือนำใจที่มีต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใด อาจเป็นเหตุการณ์ บุคคล วัตถุ หรือ สถานที่ก็ตาม ทัศนคติอาจเป็นไปในรูปความพึงพอใจ หรือไม่พึงพอใจก็ได้"^๓

ในทางสังคมศาสตร์ ทัศนคติ หมายถึงลักษณะสภาพของจิตใจมากกว่าสภาพทางกาย ออสแคมป์ (Oskamp) กล่าวว่า "ทัศนคติ เป็นสภาพรวมของจิตใจ หรือส่วนที่เสริมสร้างบุคคลิกภาพ"^๔ ทัศนคติได้รับการสร้างเสริมจากสิ่งแวดล้อม และประสบการณ์ในอดีตทัศนคติทางสังคมถูกสร้างขึ้นมาจากความสัมพันธ์ของสิ่งเร้าทางสังคม และได้ถูกนำมาใช้โดยสมาชิกของสังคม โสกา ชูติกุลชัย และอรัย ชื่นมนุชย์ สรุปว่า "ทัศนคติถูกสร้างขึ้นจากความสัมพันธ์ในระหว่างมนุษย์ด้วยกัน ระหว่างคนในกลุ่ม ความสัมพันธ์ระหว่างคนต่อสิ่งต่าง ๆ ต่อมาตรฐานของกลุ่ม ต่อ ทัศนคติ ฯลฯ"^๕ นิวคอมบ์, เทอร์เนอร์ และ คอนเวอร์ส (Newcomb, Turner and Converse) กล่าวว่า "ทัศนคติเป็นส่วนหนึ่งที่

^๑ ฉลอง ภิมย์รัตน์, จิตวิทยาสังคม, หน้า ๘๓ - ๘๔.

^๒ เดโช สวานานนท์, จิตวิทยาสังคม, หน้า ๒๒๑.

^๓ ธรรมรส ไชติกุญชร, มนุษย์สัมพันธ์, หน้า ๓๘๔.

^๔ Stuart Oskamp, Attitudes and Opinions (N.J. : Prentice-Hall, 1977), p. 7.

^๕ โสกา ชูติกุลชัย และ อรัย ชื่นมนุชย์, จิตวิทยาสังคม, หน้า ๔๓.

เสริมสร้างบุคลิกภาพ เป็นศูนย์กลางแห่งระบบทางจิตของมนุษย์ ทัศนคติไม่ได้มีอิทธิพลเฉพาะต่อพฤติกรรมภายนอกเท่านั้น แต่มีขอบเขตครอบคลุมกระบวนการทางจิต เช่น การรับรู้ การเรียนรู้ และอื่น ๆ"^๑

ทัศนคติเกี่ยวพันและมีอิทธิพลต่อการรับรู้ เพราะ "เมื่อบุคคลรับรู้และจัดประเภทให้แก่ใครแล้ว คุณสมบัติที่นั้น ๆ ก็จะกลายเป็นทัศนคติฝังใจแก่ผู้รับรู้ต่อไป และยากในการที่จะลบล้างให้เป็นอย่างอื่นได้ในเวลาอันจำกัด ความลำเอียงและอคติของบุคคลเกิดขึ้นได้ด้วยเหตุนี้ประการหนึ่ง"^๒ ราวส์และการลงโทษมีอิทธิพลต่อทัศนคติอย่างสูง บารอน และไบร์น (Baron and Byrne) กล่าวว่า "บุคคลจะชอบผู้ให้และผู้ที่เกี่ยวข้องกับการให้รางวัล แต่จะไม่ชอบผู้ลงโทษและผู้ที่เกี่ยวข้องกับการลงโทษตน"^๓

ในส่วนที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล นักจิตวิทยาเชื่อว่า "ทัศนคติเป็นตัวการที่จะกำหนดทิศทางของพฤติกรรม"^๔ แม้ว่าในวงจรแห่งการเร้าและการตอบสนองจะให้ความสำคัญของการรับรู้มากก็ตาม ในการรับรู้บุคคลนั้นถึงแม้ผู้รับรู้จะรับรู้พฤติกรรมที่อีกฝ่ายหนึ่งแสดงออกต่อตนในทางบวก หรือมีความพึงพอใจต่อพฤติกรรมในขณะนั้น ก็ไม่ได้หมายความว่า ผู้รับรู้ นั้นจะตอบสนองพฤติกรรมนั้นในทางบวกเสมอไป การตอบสนองพฤติกรรมดังกล่าวจะถูกกำกับโดย "ทัศนคติ" อีกต่อหนึ่ง หากบุคคลมีทัศนคติไม่ดีต่อผู้ถูกรับรู้แล้ว พฤติกรรมที่ตอบสนองอาจออกมาในรูปของความไม่แน่ใจก็ได้

^๑Theodore M. Newcomb, Ralph H. Turner and Philip E. Converse, Social Psychology (N.Y. : Holt, Rinehart and Winston, 1965), p. 67.

^๒ฉลอง ภิรมย์รัตน์, จิตวิทยาสังคม, หน้า ๘๘.

^๓R. Baron and D. Byrne, Social Psychology : Understanding Human Interaction, 2d ed. (Boston : Allyn and Bacon, 1976), p. 204.

^๔ฉลอง ภิรมย์รัตน์, จิตวิทยาสังคม, หน้า ๘๗.

ทฤษฎีพื้นฐานความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล^๑ (FIRO)

ซูทซ์ (Schutz) ได้ศึกษาค้นคว้าลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และเสนอทฤษฎีโดยใช้ชื่อว่า ทฤษฎีพื้นฐานความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล (Fundamental Interpersonal Relationship Orientations) ซึ่งมีใจความว่า การที่บุคคลจะมีความสัมพันธ์ระหว่างกันในลักษณะใดนั้น ขึ้นอยู่กับความต้องการพื้นฐาน ๓ ประการ คือ การร่วมประสานสัมพันธ์ (Inclusion) การควบคุม (Control) และความรักใคร่ผูกพัน (Affection)

การร่วมประสานสัมพันธ์ เป็นพฤติกรรมที่แสดงออกอันเนื่องมาจากความต้องการเกี่ยวกับการรวมตัวของบุคคล พฤติกรรมอาจเป็นไปในรูปการปลีกตัวออกห่าง การรวมตัวเป็นกลุ่ม หรือความพยายามชักจูงหรือทำตนให้เป็นที่ดึงดูดสนใจของคนอื่น

การร่วมประสานสัมพันธ์ เกี่ยวข้องกับกระบวนการรวมตัวกันของบุคคล ลักษณะการปฏิสัมพันธ์เป็นไปในรูปของการอยู่ร่วมกัน และการพบปะหรือ (encounter) บุคคลที่มีพฤติกรรมการร่วมประสานสัมพันธ์น้อย หรือพวกไม่ชอบสังคม (Undersocial) จะมีแนวโน้มที่คิดถึงแต่ตัวเอง และมักทำตัวออกห่างจากคนอื่น แต่ในจิตใจสำนึกกลับกลัวการถูกทอดทิ้งและต้องการให้มีคนสนใจเอาใจใส่ตน ความคิดของพวกเขาไม่ชอบสังคมจะคิดอยู่เสมอว่าไม่มีใครสนใจตน ดังนั้น การดำเนินชีวิตหรือการประกอบกิจกรรมต่าง ๆ ของคนประเภทนี้จึงเป็นไปในลักษณะที่พยายามปลีกตัวไม่เกี่ยวข้องกับคนอื่น

แรงขับอันรุนแรงของคนประเภทนี้ก็คือ แรงขับ ในเรื่องความรู้สึก "พอ" ซึ่งจะกลายเป็นกลวิธีในการดำรงชีวิตโดยไม่ต้องอาศัยคนอื่น เหตุผลสำคัญที่ทำให้บุคคลที่ไม่ชอบสังคมแยกตัวออกจากสังคมก็คือ การเข้าใจว่าไม่มีใครเข้าใจในตัวเองอย่างแท้จริง และมีความกังวลอย่างลึกซึ้ง โดยคิดว่าตนเองเป็นคนไม่มีค่า ไม่มีใครแสดงออกแม้แต่เพียงคิดจะสนใจ และมีความกลัวถูกทอดทิ้งอยู่เป็นพื้นฐาน

^๑W.C. Schutz, Joy : Expanding Human Awareness (New York : Grove Press, 1967), pp. 131 - 195.

บุคคลสังคมจัด (Oversocial) เป็นพวกที่มีพฤติกรรมในการร่วมประสานสัมพันธ์สูง เป็นพิเศษ โดยทั่วไปมีแนวโน้มที่เป็นคนเปิดเผย ชอบคบค้าสมาคมกับคนอื่น และในขณะที่เดียวกัน ก็มีความต้องการให้คนอื่นสนใจจะรู้จักและคบค้าสมาคมกับตนด้วย ทั้งนี้เพราะโดยความรู้สึก ได้สำนึกของเขา เขาก็กลัวการถูกทอดทิ้งให้อยู่โดดเดี่ยว ไม่มีใครคบหาสมาคมด้วยเช่นเดียวกับพวกไม่ชอบสังคมเหมือนกัน เว้นแต่พฤติกรรมภายนอกของเขาเท่านั้นที่เป็นไปในลักษณะตรงข้าม

ความคิดที่แฝงอยู่ในจิตใต้สำนึกของพวกสังคมจัดพอสรุปได้ว่า แม้จะไม่มีใครสนใจตน ตนก็จะทำทุกสิ่งทุกอย่าง ให้คนอื่นสนใจให้ได้ บุคคลประเภทนี้เป็นพวกที่อยู่คนเดียวไม่ได้ กิจกรรมทุกอย่าง มักออกมาในรูปแบบ "ทำด้วยกัน" ในเรื่องปฏิสัมพันธ์กับคนอื่นนั้น คนประเภทนี้มักไม่ปัญหา จะสามารถดำเนินบทบาทร่วมกับเพื่อนร่วมงานหรือกลุ่มได้อย่างไม่มีความกังวลใจ

พฤติกรรมทางด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลของพวกสังคมจัด เป็นแบบที่พยายามจะดึงความสนใจมาสู่ตนเอง ทำตัวให้เด่นให้คนอื่นสังเกต อาจใช้วิธีรุนแรงในการผลักดันให้ตนอยู่เหนือกลุ่มหรือให้กลุ่มสนใจตน วิธีการที่ดีกว่าอาจเป็นการพยายามให้ได้มาซึ่งอำนาจหรือความรักใคร่ชอบพอ แต่ทั้งหมดนี้ก็เพื่อความมุ่งหมายเบื้องต้น คือ ต้องการให้คนอื่นสนใจตนเท่านั้นเอง

บุคคลที่ประสบความสำเร็จจะมีพฤติกรรมการร่วมประสานสัมพันธ์ที่ราบรื่น สามารถอยู่คนเดียวหรืออยู่ร่วมกับคนอื่นได้อย่างสบายใจ ในการรวมกลุ่มกับคนอื่น ๆ นั้นจะมีเพื่อนมากหรือน้อยก็ได้ ทั้งยังสามารถสวมบทบาทต่าง ๆ ได้อย่างไม่มีความกังวลใจ ๆ ที่สำคัญก็คือ บุคคลประเภทนี้ยอมรับมติการตกลงเมื่อเห็นว่าเหมาะสมและไม่ยอมรับเมื่อเห็นว่าไม่เหมาะสม ทั้งนี้เพราะในจิตใต้สำนึกนั้น ตระหนักว่าตนเป็นคนมีค่า และมีความสำคัญ

การควบคุม (Control) เป็นพฤติกรรมที่แสดงออกอันเนื่องมาจากความต้องการเกี่ยวกับอำนาจ อำนาจหน้าที่และการใช้อิทธิพลผลักดันคนอื่น พฤติกรรมการควบคุมมักเกิดเป็นปัญหาขึ้นหลังจากการรวมตัวกันแล้ว เพราะบุคคลต่างก็จะแสดงบทบาทของตนออกมา มีการค้นรณแสวงหาอำนาจ การแข่งขัน การใช้อิทธิพลผลักดัน การปฏิสัมพันธ์จึงเป็นไปในลักษณะการเผชิญหน้า (Confrontation)

บุคคลที่มีพฤติกรรมการควบคุมต่ำเกินไปเป็นพวกยอมสละ มีแนวโน้มที่จะยอมเป็นรองยอมสละอำนาจ ความรับผิดชอบ และมักจะอยู่ในกลุ่มในตำแหน่งที่ไม่ต้องใช้การตัดสินใจ และไม่ยอมตัดสินใจหากมีคนอื่นตัดสินใจแทนได้ เป็นพวกที่ไม่ยอมใช้อำนาจที่มีอยู่บังคับควบคุมคนอื่น

ทั้ง ๆ ที่บางครั้งเป็นสิ่งที่ควรกระทำก็ตาม ทั้งนี้เพราะมีความกลัวว่าตัวเองจะไม่ได้ได้รับความช่วยเหลือ เมื่อต้องการความช่วยเหลือ ลักษณะของคนประเภทนี้จึงมีลักษณะเป็นผู้ตามมากกว่าผู้นำ และที่สำคัญก็คือ มีความรู้สึกที่ติดแน่นอยู่ในจิตใจได้สำนึกว่า ตนไม่มีความสามารถที่จะรับผิดชอบอะไรได้ ดังนั้น จึงมักหลีกเลี่ยงสถานการณ์ทุกสถานการณ์ที่เห็นว่าจะไม่ได้รับความช่วยเหลือจากคนอื่น

คนที่มีพฤติกรรมการควบคุมมาก เป็นพวกนิยมใช้อำนาจ ประารถอำนาจเป็นจุดสุดยอด ต้องการที่จะบังคับผลักดันคนอื่นด้วยอำนาจที่ตนมี พวกนี้จึงมีความกลัวอยู่ในใจว่า บุคคลอื่นจะไม่ยอมอยู่ใต้อำนาจของตน ความคิดในจิตใจได้สำนึกของคนประเภทนี้สรุปได้ว่า บุคคลอื่นไม่เชื่อว่าตนสามารถตัดสินใจด้วยตัวเองได้ ดังนั้นตนต้องแสดงว่าสามารถตัดสินใจแทนทุกคนได้

สำหรับบุคคลที่ประสบผลสำเร็จนั้น พฤติกรรมการควบคุม คือ การใช้อำนาจและการควบคุมจะไม่ใช่ปัญหา เพราะคนประเภทนี้จะไม่รู้สึกอะไรจากการสั่งหรือไม่สั่ง การรับหรือไม่รับคำสั่ง ถ้าสิ่งเหล่านั้นเหมาะสมกับสถานการณ์ ทั้งนี้เพราะโดยจิตใจได้สำนึก ตระหนักว่าตนเป็นคนมีความสามารถและมีความรับผิดชอบ ดังนั้น จึงไม่ต้องการจะผลักรถหรือรอให้คนอื่นมาพิสูจน์ความสามารถ จะไม่พะวงกับการรอความช่วยเหลือหรือการนึกว่าตนโง่เขลาและไร้ความสามารถ เหมือนพวกที่มีพฤติกรรมการควบคุมมากหรือน้อย และรู้สึกว่าคนอื่นยอมรับในความสามารถและ เชื่อถือในการตัดสินใจของตนอย่างแท้จริง

ความรักใคร่ผูกพัน (Affection) เป็นพฤติกรรมภายในหรือภายนอก อันเนื่องมาจากความต้องการทางอารมณ์ได้แก่ความใกล้ชิดสนิทสนม ความรักและความเกลียด

การแสดงออกซึ่งความรักใคร่ผูกพันวางอยู่บนพื้นฐานแห่งอารมณ์ บุคคลที่มีพฤติกรรมความรักใคร่ผูกพันน้อย มักหลีกเลี่ยงที่จะสนิทสนมกับคนอื่น โดยพยายามรักษาระดับความสัมพันธ์ให้อยู่ในฐานะคนรู้จักกันธรรมดา แต่ในจิตใจได้สำนึกจะพยายามเสาะหาความรักใคร่ชอบพอ มีความรู้สึกเสมอว่าไม่มีใครรักชอบตนจริง แม้แต่ในการทำงานร่วมกันก็กลัวว่าคนอื่นจะไม่ชอบทำงานร่วมกับตน และคิดไปว่าพฤติกรรมที่คนอื่นแสดงออกมานั้น เป็นไปอย่างไม่จริงใจ ทัศนคติของคนประเภทนี้พอสรุปได้ว่า เรื่องของความรักความชอบพอเป็นเรื่องของความเจ็บปวดทรมาน จึงต้องต่อต้านและไม่ยอมสนิทสนมกับใคร

ความกังวลใจอย่างลึกซึ้งของบุคคลที่มีพฤติกรรมความรักใคร่ผูกพันน้อยก็คือ มีความกังวลว่าตนเป็นคนไม่น่ารัก และเชื่อว่าหากได้คบกับใครไปนาน ๆ จนสนิทสนมกันแล้ว คนอื่นก็จะพบลักษณะที่ไม่ดีไม่น่ารักของตน

บุคคลประเภทที่มีพฤติกรรมความรักใคร่ผูกพันมากเกินไป (Overpersonal) เป็นพวกที่พยายามให้ความสนิทสนมกับคนอื่นมากกว่าปกติ และมีความต้องการให้คนอื่นปฏิบัติเช่นเดียวกับตน ในความรู้สึกได้สำนึกมีความคิดว่า แม้ว่าประสบการณ์เกี่ยวกับความรักความชอบพอในครั้งแรกของตนจะไม่ประสบผลสำเร็จ แต่ก็พยายามอีกครั้งและคิดว่าผลคงจะดีขึ้น ด้วยความรู้สึกเช่นนี้ บุคคลประเภทนี้จะไม่คิดถึงการปฏิเสธและความไม่น่ารักของตน แต่จะแสดงออกอย่างเปิดเผยเพื่อการยอมรับ การประจบ การแสดงความสนิทสนม แม้กระทั่งการทำให้มีตราบาปของคนอื่นแตกแยก เพื่อจะได้หันมาสนิทสนมชอบพอดตน

สำหรับบุคคลที่ประสบความสำเร็จนั้น พฤติกรรมด้านความรักใคร่ผูกพันจะไม่ใช่ปัญหา บุคคลประเภทนี้รู้สึกสบายใจในการมีความสัมพันธ์กับคนอื่น แม้ในเรื่องเกี่ยวกับอารมณ์ก็เช่นกัน ที่สำคัญคือ มีความรู้สึกว่าการที่มีคนอื่นไม่ชอบพอดตนนั้นเป็นเรื่องเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างตนกับคน ๆ นั้น ไม่ใช่เพราะความไม่น่ารักของตน ทั้งนี้เพราะจิตได้สำนึกตระหนักว่าตนเป็นคนน่ารัก ใครก็ตามที่ได้รู้จักตนดีพอจะต้องรักต้องชอบตน และตนเองก็มีความสามารถที่จะให้ความรักความชอบพอกับคนอื่นได้อย่างแท้จริง

โดยสรุป อาจอธิบายความเหมือนและความแตกต่างของ การร่วมประสานสัมพันธ์ การควบคุม และความรักใคร่ผูกพัน ได้ดังนี้

๑. การร่วมประสานสัมพันธ์ เป็นพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับการรวมกันในปี้องแรก ส่วนการควบคุมและความรักใคร่ผูกพันนั้น เป็นพฤติกรรมที่แสดงออกภายหลังจากการร่วมประสานสัมพันธ์กันแล้ว

๒. การร่วมประสานสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับการ "เข้า" หรือ "ออก" จากสมาชิกของกลุ่ม (ทั้งเป็นทางการและไม่เป็นทางการ) การควบคุมเกี่ยวกับผู้อยู่ในตำแหน่ง "สูง" หรือ "ต่ำ" ส่วนความรักใคร่ผูกพัน เกี่ยวข้องกับการใกล้ชิดสนิทสนมหรือห่างเหินกัน

๓. การควบคุม เกี่ยวข้องกับ คำสั่ง และ การตัดสินใจ ส่วนความรักใคร่ผูกพัน เกี่ยวข้องกับการแสดงออกด้านอารมณ์

๔. ความรักใคร่ผูกพัน เป็นพฤติกรรมร่วมระหว่างคน ๒ คน ส่วนการร่วมประสานสัมพันธ์และการควบคุมอาจเกิดขึ้นได้ทั้งระหว่างคน ๒ คน หรือ ระหว่างบุคคลกับกลุ่ม

ศึกษานิเทศก์กับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล

ในความหมายที่ว่า ศึกษานิเทศก์ คือ "ผู้ชี้แจงการศึกษา"^๑ ศึกษานิเทศก์จึงมีภาระหน้าที่เกี่ยวข้องกับบุคลากรทางการศึกษา โดยเฉพาะครู - อาจารย์ ซึ่งสอนอยู่ในโรงเรียนอย่างแยกไม่ออก และโดยเหตุที่ว่า "การนิเทศการศึกษา เป็นการแนะนำซึ่งกันและกัน ปรึกษาหารือกัน เพื่อหาทางปรับปรุงการเรียนการสอนให้ดีขึ้น"^๒ ศึกษานิเทศก์จึงจำเป็นต้องทำงานร่วมกับ ครู - อาจารย์ อย่างใกล้ชิด ดังนั้นสัมพันธภาพที่ดีต่อกันจึงเป็นสิ่งจำเป็น

การนิเทศการศึกษาในปัจจุบัน อาจแบ่งเป็นรูปแบบใหญ่ ๆ ได้เป็น ๒ รูปแบบ คือ

๑. การนิเทศเพื่อเป็นการให้คำแนะนำเพื่อส่งเสริมประสิทธิภาพของการศึกษา
๒. การนิเทศเพื่อให้ความช่วยเหลือแก่ครูในการปรับปรุงการสอนให้มี

ประสิทธิภาพสูงขึ้น^๓

ไม่ว่าจะเป็นการนิเทศในรูปแบบใดก็ตาม เทคนิคหรือกลวิธีในการนิเทศก็จำเป็นต้องใช้ทักษะด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่เหมาะสม ดังเช่น ทอมพกินส์ (Tompkins) และ เบคเลย์ (Beckley) กล่าวไว้ว่า "คุณสมบัติที่จำเป็นของศึกษานิเทศก์ คือ การหยั่งรู้ การถ่อมตน ความเป็นมิตร ความรอบคอบ อารมณ์ขัน นั้นมีผลต่อคนอื่น เช่นเดียวกับความอดกลั้น เป็นลักษณะที่จำเป็น เพราะศึกษานิเทศก์เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ของคนอื่น ๆ ประสิทธิภาพของงานของศึกษานิเทศก์ ขึ้นอยู่กับความเข้าใจพฤติกรรมมนุษย์"^๔. เนกเลย์ (Neagley) และ

^๑กรมสามัญศึกษา, หน่วยศึกษานิเทศก์, งานนิเทศการศึกษา, หน้า ๑.

^๒Wiles, Supervision for Better Schools, p. 6.

^๓กรมสามัญศึกษา, หน่วยศึกษานิเทศก์, งานนิเทศการศึกษา, หน้า ๒๒.

^๔Ellsworth Tompkins and Ralph Beckley, Selected References to Secondary School Supervision Circular No. 389 (Washington, D.C. : U.S. Department of Health, Education and Welfare, Office of Education, 1954), p. 42.

อีวานส์ (Evans) สรุปว่า "ศึกษานิเทศก์ในปัจจุบัน ต้องมีความสามารถ ได้รับการฝึกฝนอย่าง
ดีทั้งทางวิชาการศึกษาและจิตวิทยา เป็นที่ชื่นชอบของคนทั่วไป และมีความชำนาญในกระบวนการ
กลุ่ม"^๑

พิจารณาด้านบทบาทหรือฐานะของศึกษานิเทศก์ จะพบว่า ศึกษานิเทศก์ต้องดำรงตนอยู่
ในบทบาทต่าง ๆ ถึง ๔ ฐานะด้วยกัน คือ

๑. ฐานะ เป็นนักบริหาร ศึกษานิเทศก์เป็นพนักงานเจ้าหน้าที่ตามพระราชบัญญัติ
ประถมศึกษา กฎหมายให้อำนาจเป็นผู้แทนกระทรวง

๒. ฐานะ เป็นนักวิชาการ ศึกษานิเทศก์เป็นตัวแทนของกระทรวงศึกษาธิการ
ทำหน้าที่ช่วย เหลือศึกษาธิการจังหวัด ศึกษาธิการอำเภอ ดูแล ส่งเสริมและควบคุมมาตรฐาน
การศึกษา

๓. ฐานะ เป็นผู้ประสานงานในระดับจังหวัด ศึกษานิเทศก์ทำหน้าที่ประสานงาน
ระหว่างผู้บริหาร คือศึกษาธิการจังหวัด ศึกษาธิการอำเภอ กับครู-อาจารย์ ให้เข้าใจกันอย่าง
ถูกต้อง และประสานงานการดำเนินงานวิชาการ ภาครใช้ครูให้ตรงจุดตรงความสามารถ เป็นต้น

๔. ฐานะ เป็นวิทยากร ศึกษานิเทศก์ต้องศึกษาให้รู้จริง และทำได้ สามารถ
เป็นแหล่งวิชาหรือชี้แนะแหล่งวิชาแก่ครูได้อย่างแท้จริง^๒

เมื่อพิจารณาทั้งความหมายของศึกษานิเทศก์ รูปแบบการนิเทศและหน้าที่บทบาทตาม
ฐานะต่าง ๆ ดังได้กล่าวมาแล้ว จะพบว่าไม่ว่าศึกษานิเทศก์จะอยู่ในฐานะใด มีบทบาทหน้าที่
อย่างไร หรือจะใช้รูปแบบการนิเทศแบบใดก็ตาม พฤติกรรมทางด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล
ของศึกษานิเทศก์ ก็ยังคงมีบทบาทอย่างสูงต่อความสำเร็จหรือความล้มเหลว ในการปฏิบัติงาน
ของศึกษานิเทศก์ เพราะ "การนิเทศการศึกษาได้เปลี่ยนไปจากแบบสำรวจแล้วตัดสินใจเอาเอง
จากสามัญสำนึก มาใช้วิธีการศึกษาค้นคว้าถึงธรรมชาติ และเหตุผลของสัมพันธ์ภาพระหว่าง

^๑Neagley and Evans, Handbook for Effective Supervision of Instruction, p. 11.

^๒กรมสามัญศึกษา, หน่วยศึกษานิเทศก์, ศึกษานิเทศก์รุ่น ๑๓ (พระนคร : หน่วย
ศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา, ๒๕๑๔), หน้า ๒ - ๔

บุคคล"๑ พฤติกรรมของศึกษานิเทศก์ที่มีต่อครู-อาจารย์ จึงมีผลต่อความร่วมมือในเบื้องต้น และจะมีผลต่อไปถึงงานนิเทศการศึกษาในที่สุด

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ๕.๖

วิกกินส์ (Wiggins)^๒ ได้ทำการวิจัยเรื่องลักษณะผู้นำและบรรยากาศในองค์การ โดยใช้แบบสอบถาม OCDQ (The Organizational Climate Description Questionnaire), FIRO-B (The Fundamental Interpersonal Relationship Orientation - Behavior Questionnaire), ORI (The Orientation Inventory) และ SIV (The Survey of Interpersonal Value) ในปี ค.ศ. ๑๙๖๒ โดยใช้กลุ่มตัวอย่างที่เป็นครูใหญ่โรงเรียนประถมศึกษา จากแคลิฟอร์เนียจำนวน ๔๑ คน ในส่วนของแบบสอบถาม FIRO-B ได้ผลสรุปลักษณะผู้นำของครูใหญ่ ดังนี้

๑. มีพฤติกรรมการแสดงออกในการร่วมประสานสัมพันธ์สูง
๒. มีพฤติกรรมการต้องการการร่วมประสานสัมพันธ์ต่ำ
๓. มีพฤติกรรมการแสดงออกในการควบคุมต่ำ
๔. มีพฤติกรรมการต้องการการควบคุมสูง
๕. มีพฤติกรรมการแสดงออกซึ่งความรักใคร่ผูกพันต่ำ
๖. มีพฤติกรรมการต้องการความรักใคร่ผูกพันสูง

ลิเคิร์ต (Likert)^๓ ได้ทำการวิจัยเกี่ยวกับการนิเทศงาน และพบว่า หัวหน้างาน หรือผู้นิเทศงานที่ยึดคนงานเป็นศูนย์กลาง (Employee centered) จะมีผลงานที่มีคุณภาพ

^๑ Lucio and McNeil, Supervision: A Synthesis of Thought and Action, p. 12.

^๒ Wiggins, Leader Behavior Characteristics and Organizational Climate, p. 68.

^๓ Rensis Likert, New Pattern of Management (N.Y. : McGraw-Hill Book Co., 1961), p. 7.

ส่วนหัวหน้างานหรือผู้เฝ้างานที่ยึดงานเป็นศูนย์กลาง (Job centered) มักจะมีผลงานน้อย และไม่มีคุณภาพ

ธีรเทพ ทองสถิตย์^๑ ได้ทำการวิจัยเรื่องความคิดเห็นของครูประถมศึกษาที่มีต่อการปฏิบัติงานของศึกษานิเทศก์ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลของศึกษานิเทศก์ พบว่า ครูต้องการให้ศึกษานิเทศก์ไปช่วยเหลือแนะนำบ่อย ๆ ปฏิบัติตนเป็นกันเองกับครู ไม่ต้องการให้ปฏิบัติตนเป็นผู้บังคับบัญชา หรือวางตนเคร่งขรึม และการปฏิบัติตนของศึกษานิเทศก์ในด้านมนุษยสัมพันธ์ การให้กำลังใจ การประสานงาน การแบ่งงาน การรับฟังเหตุผล และเป็นประชาธิปไตย นั้น ศึกษานิเทศก์ปฏิบัติได้ใกล้เคียงกับความต้องการของครู แต่การแสดงตนเป็นคนเด่นก้ำก่ายในเรื่องของผู้อื่นยังคงมีปรากฏอยู่

ในปี พ.ศ. ๒๕๒๐ กล้าหาญ สุดแสน^๒ ได้ทำการวิจัยเรื่อง พฤติกรรมความเป็นผู้นำของหัวหน้าหน่วยศึกษานิเทศก์จังหวัดในประเทศไทย โดยมีความประสงค์จะศึกษาถึงลักษณะพฤติกรรมของหัวหน้าหน่วยศึกษานิเทศก์จังหวัด ตามแนวของแบบทดสอบ LBDQ (Leader Behavior Description Questionnaire) ซึ่งแยกพฤติกรรมความเป็นผู้นำออกเป็น ๒ ด้านคือ ด้านมุ่งงาน และมุ่งสัมพันธ์ โดยใช้กลุ่มตัวอย่างที่เป็นหัวหน้าหน่วยศึกษานิเทศก์จังหวัดและศึกษานิเทศก์จังหวัด จำนวน ๓๑๔ คน ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

^๑ธีรเทพ ทองสถิตย์ "ความคิดเห็นของครูประถมศึกษาที่มีต่อการปฏิบัติงานของศึกษานิเทศก์" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารการศึกษาคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๖), บทคัดย่อ

^๒กล้าหาญ สุดแสน "พฤติกรรมความเป็นผู้นำของหัวหน้าหน่วยศึกษานิเทศก์จังหวัดในประเทศไทย" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารการศึกษาคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๐), บทคัดย่อ

๑. หัวหน้าหน่วยศึกษานิเทศก์ เห็นว่าตนเองมีลักษณะพฤติกรรมด้านมุ่งสัมพันธ์ สูงกว่าด้านมุ่งงาน

๒. ศึกษาานิเทศก์จังหวัด มีความเห็นว่า หัวหน้าหน่วยศึกษานิเทศก์มีลักษณะ มุ่งงานและมุ่งสัมพันธ์อยู่ในระดับกลาง

แต่อย่างไรก็ตาม เมื่อเปรียบเทียบความเห็นของทั้งสองกลุ่มแล้ว ปรากฏว่า ไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ศกดิ์สุบรรณ สังกาพินท์^๑ ได้ทำการวิจัย เรื่องบทบาทของศึกษานิเทศก์ในทัศนะของครู ที่ได้รับการนิเทศ ได้ผลการวิจัยในส่วนที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล คือ ครูมีความเห็นว่าหลักมนุษยสัมพันธ์ และลักษณะผู้นำเป็นสิ่งจำเป็น และเป็นเครื่องเกื้อกูล อย่างดีแก่การนิเทศการศึกษา การนิเทศการศึกษาจะได้ผลดีมีประสิทธิภาพเพียงใดนั้น ขึ้นอยู่ กับการที่ศึกษานิเทศก์จะมีและรู้จักใช้หลักมนุษยสัมพันธ์ และลักษณะผู้นำเพียงใด การละเลยต่อ มนุษยสัมพันธ์จะทำให้ความมุ่งหมายที่จะปรับปรุงการสอนต้องล้มเหลวลง การที่ศึกษานิเทศก์ ไม่ใช้หลักมนุษยสัมพันธ์ย่อม เป็นผลให้ครูเกิดความระแวง ไม่ไว้วางใจศึกษานิเทศก์ การปฏิบัติ งานนิเทศการศึกษาจะก่อให้เกิดความขัดเคือง และหวาดระแวงแก่ครู และการวิจัยยังพบว่า บุคคลที่ครูให้ความ เชื่อถือไว้วางใจส่วนมากเป็นผู้ที่มีลักษณะมนุษยสัมพันธ์ดีทั้งนั้น และปรากฏว่า ครูมีความ โน้มเอียงที่จะไว้วางใจศึกษานิเทศก์ที่ใช้หลักมนุษยสัมพันธ์ในการทำงานร่วมกับครู มากกว่าศึกษานิเทศก์ที่ใช้หลักมนุษยสัมพันธ์กับครูน้อย

จากข้อเขียน ทฤษฎีและงานวิจัยที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นว่าตัวการสำคัญที่ทำให้มนุษย์ มีพฤติกรรมต่าง ๆ นั้น เกิดจากความต้องการอันไม่มีที่สิ้นสุดของมนุษย์ โดยเริ่มต้นจากความ ต้องการทางสรีระ ซึ่งจำเป็นต่อการอยู่รอดของชีวิต เรื่อยขึ้นมาจนถึงความต้องการในระดับสูงขึ้น

^๑ศกดิ์สุบรรณ สังกาพินท์ "บทบาทของศึกษานิเทศก์ในทัศนะของครูที่ได้รับการนิเทศ" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต คณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๑๒)

คือ ความต้องการทางสังคม ความต้องการขั้นนี้ไม่เกี่ยวกับความอยู่รอดของชีวิต แต่เป็นความต้องการที่มนุษย์ได้เรียนรู้จากสังคม เป็นความต้องการที่จะแสวงหาความพึงพอใจอย่างไม่มีขอบเขต และสังคมนี้เอง เป็นตัวกำหนดค่านิยมซึ่งมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมของคนในสังคม เกิดการเรียนรู้ตามกระบวนการสังคมประกิดอันส่งผลถึงทัศนคติ และการรับรู้ทางสังคมของบุคคล สิ่งต่าง ๆ ดังกล่าวจะ เป็นตัวกำหนดทิศทางพฤติกรรมความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลของมนุษย์

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย